

УДК 7843
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-1.11

О. М. Матящук

викладач фортепіано
Луцького педагогічного коледжу

В. С. Шумська

викладач фортепіано
Луцького педагогічного коледжу

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена окремим аспектам формування художньо-естетичного смаку та національної самосвідомості молодого покоління на заняттях музичного мистецтва. Зазначено, що музичне мистецтво є могутнім інструментом у реалізації цієї мети, шляхом впливу на внутрішній світ особистості. Вказано особливе місце музики у формуванні духовної культури особистості. Доведено, що вся система музичного впливу ґрунтується на глибоких національно-теоретичних засадах, що дають напрям розвитку здібностей і характеру майбутнього громадянина України.

Розкрито основні функції та роль музичного мистецтва. Описано деякі аспекти методики формування естетичної та духовної культури молодого покоління. В статті доводиться, що використання музики в процесі виховання – є одним із найважливіших завдань педагогіки. Варто провести паралель між завданнями музичного виховання дітей та завданнями загальнокультурного виховання громадян України: естетичного, морального, розумового, фізичного. Зазначається, що низка корифеїв української педагогіки наполягають на провідній ролі музичного мистецтва в художньо-естетичному вихованні молоді; у зверненні до українських музичних творів крізь призму її життєвих зв'язків з духовним, матеріальним та практичним світом народу, у розкритті естетичного змісту музики.

Доцільно підкреслити роль музичного мистецтва у специфічній формі колективної лікувальної педагогіки. У цьому випадку вона спрямована на корекцію особистісних особливостей «важких» підлітків у колективі однолітків. Використовується хоровий спів, гра в музичному колективі. Атмосфера прийняття, розуміння в групі однолітків, енергія колективу дає сили підлітку подолати свої проблеми й отримати підтримку.

Описана методика, направлена на формування української національної самосвідомості засобами музичного мистецтва, передбачає поступове ускладнення завдань художнього оцінювання сучасного світу, музичних творів та реалізації себе в соціумі, через залучення молоді до музичної діяльності. Багато численних дослідників музичного впливу на розвиток дітей вважають, що в галузі мистецького виховання чинне місце слід віддати вихованню й розумінню свого національного мистецтва, бо Україна дуже багата на такі досягнення.

Ключові слова: художній образ, художньо-образне мислення, теорія, загальномузичний, духовний розвиток, засоби виховання, виховний вплив, музика, музичне мистецтво, особистість, духовна культура.

Постановка проблеми. Сучасна освіта – потужний чинник виховання майбутніх громадян України. Одним із основних завдань мистецьких закладів освіти є формування світогляду кожної молодої особистості. Музичне мистецтво – один із найважливіших і наймогутніших засобів виховання та формування творчо розвиненої, естетично й художньо вихованої особистості, яка могла б стати творцем сучасної української культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Видатні вчені та діячі культури, фундатори педагогічної науки у своїх працях неодноразово наголошували на значенні музичного мистецтва в процесі виховання особистості. Уся спадщина відомих композиторів, таких як С. Воробкевич, А. Вахнянин, Д. Кабалевський, К. Стеценко яскраво і перекон-

ливо базується на виховному потенціалі музичного мистецтва. Впливу музики на естетичний розвиток та формування внутрішнього світу підростаючого покоління присвячені наукові дослідження Б. Асаф'єва, О. Апраксіна, О. Костюка, Г. Падалки, А. Лащенка, О. Ростовського, О. Рудницької. Дослідники дитячої творчості Н. Ветлугіна, Л. Масол, М. Миропольська, О. Радинова, Б. Теплов, В. Шацька науково доводили, що музика має велику силу естетичного й художнього впливу на самосвідомість особистості, визначає напрям розвитку мистецьких смаків, інтересів, поглядів на красу й закладає фундамент музичної культури на все доросле життя. Тлумачення самої природи музичного мистецтва для дитячого розвитку цікаво описується в працях О. Гайдамаки, О. Радинова, К. Боякова, С. Фадєєва. Зазначені

дослідники доводять, що діти здатні емоційно відгукуватися на твори музичного мистецтва й адекватно сприймати їхній художній зміст навіть із раннього дитинства.

Формулювання цілей статті: здійснення ретроспективного аналізу ролі музичного мистецтва у формуванні національної свідомості та внутрішнього світу молоді.

Виклад основного матеріалу. Аналіз бази джерел дозволяє стверджувати, що внутрішні форми прояву художньо-естетичного ставлення до музики недостатньо дослідженні. «В руках педагога, – писав В. Сухомлинський – є могутній засіб попередження грубості, безсердечності, морального безкультур'я – це лікування музикою». В сучасних умовах музична педагогіка тривалий час працює над вирішенням питання про естетизацію викладання музики. Багато дослідників зазначають, що основа музичної науки повинна базуватися на методологічних принципах: культуровідповідність та цілісний розвиток особистості. М. Болдирьов зазначає, що особистість розвивається цілісно, у людині неможливо спочатку формувати музичні якості, а потім привчати до праці, передусім варто займатися естетичним вихованням [1, с. 11]. Автор зазначає, що уроки музики в спеціалізованому закладі загальної середньої освіти та позакласна музично-виховна робота є основними чинниками формування загальної системи національного виховання.

У руслі вивчення художньо-естетичного потенціалу музики чільне місце належить проблемі художнього сприйняття народної пісні. В. Сухомлинський зазначає, що для молоді стало потребою збиратися разом, щоб поспівати. Пісня споконвіку входила в духовне життя, пробуджувала почуття любові до Батьківщини. Значення української пісні ніколи не вичерпувалося лише красою вірша і мелодії. Педагог справедливо вважає, що педагогам потрібно звертатися до української культури, музики, народної творчості й фольклору [6, с. 190].

Дослідниця української національної культури І. Єгорова переконливо доводить, що музичне мистецтво віддзеркалює в людській свідомості цінності минулого і майбутнього, чим і впливає на багатство внутрішнього світу молоді [2, с. 57]. Аналізуючи взаємозв'язок музичного мистецтва з емоційною сферою особистості, людина розвиває самосвідомість. Автор переконливо доводить, що синтезування змісту естетичної свідомості здобутків національного музичного мистецтва та стимулювання його засобами емоційного сприйняття та розуміння минулого свого народу, фольклор сприяє формуванню національної самосвідомості та культури особистості. Дослідниця з гордістю повідомляє про те, що зі здобуттям Україною незалежності до нас починають повертатися імена

незаслужено забутих та заборонених колись видатних постатей західноукраїнського музичного мистецтва: М. Вербицького, А. Вахнянина, С. Воробкевича, І. Лаврівського, Л. Лепкого, В. Матюка, Д. Січинського. На її думку, українське національне мистецтво, на якому виростили тисячі поколінь патріотично налаштованих українців, володіє багатим духовним та творчим потенціалом. Саме в композиціях зазначених авторів відтворюється національний характер, духовний розвиток нашого народу, його ідеали, мрії та надії.

З'ясуванню специфіки сприйняття музичного твору присвятили свої наукові дослідження А. Лосєв, В. Медушевський, А. Скрябін. У них описано можливості музикотерапії для лікування внутрішнього стану особистості.

А. Болгарський, Т. Завадська, Л. Коваль, О. Олексюк переконливо доводять, що естетичні засоби впливу музичного мистецтва на особистість є найбільш дієвими тому, що формують найважливіші людські якості [4, с. 146].

У низці сучасних досліджень виокремлюємо працю І. Єгорової, яка спрямована на реалізацію завдань під час розучування та прослуховування школярами запропонованих освітньою програмою музичних творів, зокрема:

1. Для залучення дітей до українського національного мистецтва потрібно впроваджувати в освітній процес творчі набутки українських композиторів.

2. Добирати твори мистецтва з позиції історичної та ідейно-художньої цінності, беручи до уваги їхній виховний потенціал та актуальність у сьогоденні.

3. У процесі підбору музичних творів враховувати вікові особливості та емоційний стан кожної дитини.

4. Розвивати в учнів навички естетичного враження, почуття етнічної ідентичності від української музики.

5. Підвищувати самооцінку учня шляхом зіставлення себе із героями музичних творів.

6. Через український музично-пісенний репертуар ознайомлювати молодь із фольклором та культурою своєї Батьківщини.

7. Примножувати любов та повагу учнів до національної культури через професійний аналіз єдності поетичного та музичного образів.

8. Пробуджувати творчі здібності дітей та здатність позиціонувати себе як українця, виховувати у школярів почуття гордості за Україну, її історичне минуле, відроджуючи «забуті» музичні твори.

Особливу увагу в описаній методиці варто приділити, за думкою автора, саме вивченню української музичної спадщини [8, с. 435].

Цій темі присвячені роботи А. Олексюк, Л. Артемова, Л. Баренбойма, М. Євтух, О. Кононко щодо естетичного впливу засобів музичного мис-

тецтва на формування мистецьких ідеалів особистості, розвитку музичного смаку, виховання естетичних почуттів, залучення до світу музичних культурних цінностей [9, с. 116].

Сучасні вітчизняні дослідження стверджують, що музика має виховну, розвивальну, організаційну, методичну, соціалізуючу дію. Тому в системі художньо-естетичного виховання чинне місце відводиться музичному вихованню, наголошується на тому, що музика є своєрідним засобом спілкування, сприяє самопізнанню та самовираженню особистості, формуванню її світогляду.

Використання музики з метою оздоровлення душі й тіла має тисячолітню історію [5, с. 28]. Прихильники теорії афектів знали, що музика здатна висловити всі душевні пристрасті людини, покликана сприяти формуванню музичного смаку та оцінного ставлення до музики, почуттю ритму, розвитку музичних здібностей дітей, загальній емоційній чутливості, ознайомленню з найпростішими музичними поняттями і прищепленню навичок співів та музично-ритмічних рухів, збагаченню музичних вражень дітей, ознайомлення їх із різноманітними музичними творами.

Аналізу феномену музично-естетичного розвитку, який ґрунтується на адекватному сприйманні мистецтва як особливої форми суспільної свідомості та засобу естетичного впливу на особистість, присвячені праці Л. Подимова, В. Постоного та М. Шафнера, що допомагають розвинути потенційні можливості, стати культурною, рівноправною людиною сучасного суспільства.

Л. Корній, П. Маценко переконливо доводять, що багатство української народної музичної культури не можна охопити навіть за 100 років, проте постійне звернення до неї сприяє духовному збагаченню та творчій самореалізації. Недарма існує приказка, що людина, яка тримає в руках музичний інструмент, на зло не здатна [7, с. 248].

Педагогіка музичної освіти вважає, що музика, заснована на класичних і народних традиціях, завжди прагне втілити етико-естетичний ідеал, пробудити в людині добрі почуття. У сучасних складних умовах становлення нашої держави, пов'язаних із російською агресією, психотерапевти застосовують музику для емоційного лікування молоді з АТО, з проблемами емоційного розвитку: з неврозами, аутизмом (відходом від реальності у світ власних переживань), фрустрацією (незадоволеністю базових потреб у любові, прийнятті, душевного тепла).

Музикотерапія в дитячому віці має ряд відмінностей. Це обумовлено особливостями дитячої психіки. Варті уваги програми з музикотерапії дітей з емоційними проблемами таких дослідників, як Г. Гельніца, Шульц-Вульфа. Цікаві деякі із запропонованих аспектів лікувального використання музики, які здійснюються в процесі сис-

тематичного прослуховування музики, спочатку відповідному емоційному стану дитини, потім – більш спокійною й стриманою, але з радісною й оптимістичною мелодією [6, с. 127].

М. Бруно проводить зв'язок між музикотерапією й культуротерапією, пояснюючи це «творчим самовираженням». На думку дослідника, захоплення музикою завдяки задоволенню потреб особистості в самоактуалізації полегшує лікувально-педагогічну корекцію асоціальних форм поведінки, сприяє подоланню негативного асоціального досвіду, вихованню естетичних потреб [1, с. 15]. Самовираження через творчість можливе при створенні комфортного середовища, затишній, спокійній, безпечній атмосфері, що дозволяє особистості розкріпатися, розкритися у творчому плані.

Реалізація ідей національного відродження зумовлює зростаючу значущість та якісно новий рівень музично-естетичного виховання в системі національної школи. Музично-освітній процес має свої особливості й визначає основні завдання, покликані не тільки на засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для музичної діяльності, а виховання національно-музичної культури учнів як частини всієї їхньої духовної культури, оздоровлення майбутнього українського суспільства.

Спеціально організований музично-освітній процес має великий потенціал. Музика має забарвлення і силу звуку, ритмічно та інтонаційно організована, може стати особливим змістом людського переживання, а не тільки засобом звернення до інших людей, за певних умов вирішувати музично-терапевтичні завдання та проблеми. В. Апрелева стверджує, що музичні образи, подібно архетипам, мають символічне значення і впливають не тільки естетично, а й психологічно [3, с. 45].

Висновки і пропозиції. Провівши ретроспективний аналіз проблеми виховного потенціалу музичного мистецтва, маємо зазначити, що музика є одним із найбільш доступних та ефективних засобів виховного впливу на особистість через свою специфіку. Усі філософи, науковці, педагоги минулого однакові у своєму рішенні, що музичне мистецтво здатне впливати на всебічний розвиток молодого покоління, спонукає до морально-естетичного та етичного переживань, сприяє національному самовираженню, здатне пробуджувати найщиріші почуття, учить мислити, пізнавати, аналізувати, порівнювати та співпереживати, гордитися українськими традиціями.

Список використаної літератури:

1. Апрелева В.А. Осягнення змісту і сенсу музики педагогом-музикантом // Музикант-педагог: Спеціальний випуск журналу «Викладач». 2001. № 6. С. 36.

2. Вахнянська І.Л. Емоційно-естетичний розвиток молодших школярів у навчальній діяльності / І.Л. Вахнянська. Москва : Академія, 1999. 116 с.
  3. Виготський Л.С. Психологія мистецтва / Л.С. Виготський, Москва : Мистецтво, 1986. 573 с.
  4. Методологічна культура педагога-музиканта / За ред. Е.Б. Абдуліна. Москва : Академія, 2002. 272 с.
  5. Музика душі. Вступ в музикотерапію / Упоряд. по лекціях А. Менегетті. Пер. з італійської. СПб : Союз, 1992. 87 с.
  6. Музичне виховання дітей з проблемами в розвитку і корекційна ритміка: Навч. посіб. для студ. навч. закладів / К.А. Медвідь, Л.Н. Комісарова, Г.Р. Шашка / Под ред. К.А. Медвідь. Москва : ВЛАДОС, 2002. 224 с.
  7. Петрушин В.І. Музична психологія / В.І. Петрушін. Москва : ВЛАДОС, 1997. 303 с.
  8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина: вибрані твори в 5 томах. Київ : Рад. шк., 1970. Т. 3. 670 с.
  9. Юнг К. Психологічні типи / К. Юнг. Москва : Університетська книга, 1995. 290 с.
-

Matiaschchuk O., Shumska V. Psychological aspects of the influence of music art on the formation of national consciousness

The article is devoted to certain aspects of the formation of artistic and aesthetic taste and national identity of the young generation in the classroom of musical art. It is noted that musical art is a powerful tool in the realization of this goal, by influencing the inner world of a person. The special place of music in the formation of the spiritual culture of the person is indicated. It is proved that the entire system of musical influence is based on deep national theoretical foundations, which provide the direction for the development of the abilities and character of the future citizen of Ukraine. The main functions and role of musical art are revealed. Some aspects of the method of forming the aesthetic and spiritual culture of the young generation are described. The article proves that the use of music in the process of education is one of the most important tasks of pedagogy. It is necessary to draw a parallel between the tasks of musical education of children and the tasks of general cultural education of citizens of Ukraine: aesthetic, moral, mental, physical. It is noted that a number of leading figures of Ukrainian pedagogy insist on the leading role of musical art in the artistic and aesthetic education of young people; in addressing Ukrainian musical works through the prism of his life ties with the spiritual, material and practical world of the people, in revealing the aesthetic content of music. It is advisable to note the role of musical art in a specific form of collective therapeutic pedagogy. In this case, it is aimed at correcting the personality characteristics of "difficult" adolescents in a group of peers. Choral singing, playing in a musical group, etc. are used. The atmosphere of acceptance, understanding in the peer group, the energy of the collective gives the teenager the strength to overcome his problems and get support. The described method, aimed at the formation of Ukrainian national identity by means of musical art, provides for the gradual complication of the tasks of artistic assessment of the modern world, musical works and self-realization in society, through the involvement of young people in musical activities. Numerous researchers of musical influence on the development of children believe that in the field of artistic education the current place should be given to educating the taste and understanding of their national art, because Ukraine is very rich in such achievements.

Key words: *artistic image, artistic and figurative thinking, theory, general artistic, spiritual development, means of education, educational influence, music, musical art, personality, spiritual culture.*